

Makkai János : Germánia új utakon.
Danubia-kiadás.

A cím látszólag többet mond, mint a könyv tartalma. Az ember azt várna, hogy az összes német politikai pártokról kap ismertetést. Röviden és a lényegre szorítottan kapjuk ugyan ezt is, de a könyv java — mennyiségben és minőségben is — a hitlerizmusra esik. Ez azonban csak látszólagos ellentmondás, mert a német polgári pártok, szociáldemokrácia, kommunizmus, ha vannak is sajátos német vonásaik, alapjában véve mégis csak a magyarok előtt is ismerős nemzetközi gondolatvilágban élnek : ujat, sajátosan németet csak a hitlerizmus jelent.

Témájával szemben a jóakarató gondolkodó álláspontját foglalja el Makkai János. Jóakarató, mert türelmesen keresi a látszólag szélsőséges és csak agitációs célokot szolgáló programponthoz okát és célját is. Gondolkodó, mert rokonszenvének, lelkesedésének, aggodalmának nem ad helyet könyvében, csak tényekkel, érvekkel és elméletekkel foglalkozik. A kutató egyoldalúságától is mentes : ki tudja magát vonni témájának szuggesztívójától, amelybe annyian beleesnek, akik egy-egy kérdésbe beleássák magukat. Úgy látszik, Makkainak nem kellett küzdenie ezért az értelmi fölényért, mert semmi nyoma könyvében a szuggesztív nyomás alól felszabadult ember visszavágásainak. Soha nem lehet érezni hangjában annak az embernek a diadalát, ki éppen most hagyott el, gyúrt maga alá egy világnézetet ; annyira megy biztonságában, hogy be meri vallani, miért és miben fogadja el a hitleri elveket,

sőt jósolgatni is mer, *megjövendőli Hitler azóta bekövetkezett diadalát.*

Értelmi attitude-jének következménye, hogy Makkai csak másodsorban cáfol és bizonyít, elsősorban magyaráz. Kielemzi a nemzeti szocializmus lényeges elveit, rámutat Hitler egyéniségének fontosságára, beállítja a mozgalmat a mai német helyzetbe, felfejti azokat a szálakat, amelyek ezt a pártot a német tömegekhez kötik. Magyarázata mindig világos és találó.

Jó és érdekes Makkai könyve elejétől végig, de a legérdekesebb az utolsó fejezet, amelyben a hitlerizmust, mint Európa, vagy általában a fehér ember kultúrájának irányváltozását, illetve mint e változás egyik tünetét mutatja be. Szerinte ma — állításainak bizonyítására a tényeken kívül Vierkant és Keynes nyilatkozataira hivatkozik — az eddigi individualista és kapitalista társadalmi rend bomlóban van és új univerzálisabb, egyetemes, egyén-ellenes kultúra van kialakulóban : *új középkor.* Ma ugyanabban a helyzetben vagyunk, mint a XVI. és XVII. században, amikor a középkori fegyelmet meglazító renaissance után feltörő oligarchák túlkapásai és zabolátlansága ellen a polgárság és jobbagyság összefogott az uralkodókkal és kifejlesztette a felvilágosult abszolutisztikus diktatúrákat. Ma a XIX. századi forradalmak által felszabadított kapitalista oligarchákat akarja visszaszorítani a tömeg, a diktátorok segítségével. F. J.

Schiller József dr. : Rákosi Jenő.
Egy magántitkár feljegyzései. (Budapest, Káldor kiadása, 1933. 347 l.)
Egy egykori magántitkár, Schiller

József — van-e, ki e nevet nem ismeri — felpattant az emlékiratszerzés kényes paripájára, hogy benyargaljon rajta a történelembe. Ez a műkedvelő huszárbravur felettébb balul ütött ki. A politikai mémoire-írás igen kényes dolog volt azok számára is, akik maguk voltak irányítói az eseményeknek és megvan az érzékük ahhoz, hogy mit írhatnak meg. Mennyivel kényesebb helyzetben van az, aki csak statisztált egy túlértékelt ember mellett és semmi érzéke sincs, hogy mit írhat meg a köz, a túlértékelt ember és az emlékiró érdekében. Ennek az emlékiratnak a szerzője valóban hijjában van az elhallgatás tudományának, amely pedig egyik legnagyobb adottsága a jó mémoire-írónak. Mert ha csak egy cseppet is magáénak vallhatna ebből a tudományból, elhallgatta volna az egész szerencsétlen emlékeztést. S még hacsak Schiller dr. vértett volna el ezen a donquijotei vállalkozáson! de menthetetlenül magával rántotta néhai gazdáját, Rákosi Jenőt is, pedig a könyv az ő glorifikálása akart lenni. Szegény Rákosi igazán nem érdemelte meg ezt az áruházzal felérő glorifikálást, ezt az éretlen árulkodást egykori magán-titkártól. De hacsak Schiller és gazdája maradnának végül is a porondon! . . . ám vajjon tudhatjuk-e, hogy mennyit ártott ez a könyv a revízió ügyének, amely ügynek az emlékiró szerint eddig egyetlen méltó bajnoka volt: Rákosi. Ezt a súlyos diszkreditálást sem a lord, sem a Duce nem nyelheti le keserű szájjal nélkül. Ez a könyv végtelen szerencsétlen megnyilatkozása egy politikai fogadatlan prókátorának. Ez a könyv menthetetlen . . .

Őszinte barátja vagyok a gondolat- és véleménynyilvánítás szabadságának, de az ilyen könyvek olvasása közben mégis cenzura után kiált az ember. Mindenki jól járt volna, ha ezt a könyvet nem engedték volna nap-

világot látni: jól járt volna a revízió ügye, az olvasóközönség, Rákosi és leginkább a szerző, aki — reméljük — azóta maga is rájött arra, hogy a könyve, enyhén ítélve, tévedés volt. A könyv, amelynek legnagyobb része ötletszerű és zavaros, különben is rosszul van megírva s e mellett a szerző oly kínos igyekvéssel próbálja magát a rajta kívül álló eseményekbe beállítani, hogy már ezzel elveszti minden rokonszenvünket. Azzal a súlyos indiszkrécióval pedig, amellyel előadja a revíziós mozgalom nyilvánosság elé nem kívánczó — és azt szeretnők hinni, hogy nem is ily formában igaz személyi hátterét, arról tett Schiller tanubizonyságot, hogy hijján van minden politikai belátásnak és önmérséklésnek. Pedig ezeknek a képességeknek hiányában nagy politikumról írni megbocsáthatatlan dolog.

A könyv mint írásmű is rossz. Az első felében alig emelkedik túl az anekdotásan és rapszodikusán visszaemlékező ember ötletszerű feljegyzéseiről. Ezekből pedig nem alakul ki megnyugtató és határozott Rákosi-portré, sőt még arra is elégtelenek ezek a forgácsok, hogy motívalják és magyarazzák azt a Rákosit, akit a könyv második, nagyobb felében a forradalmak utáni időkből rajzol meg a szerző. A politikai iskolázatlanság és ámulatrakeltő egyoldalúság legpregnansabb jellemzői, nemkülönben a könyv igazi értékmérői azok a megállapítások, amelyeket tucatszámra vág a fejünkhöz Rákosiról a szerző. Néhányat elretentőül idézek: «a legkülönb magyar». (29. l.) «Jaj annak a nemzetnek, amely nem tudja megbecsülni nagy fiait és könnyelműen megfedkeznek róluk, ahelyett, hogy örök példaképül állítaná őket későbbi nemzedékek elé.» (79. l.) «Mily más lett volna például Franciaország magatartása Magyarország igényeivel szemben, hogyha Rákosi Jenőt küldték volna Párisba, hogy ott országát kép-

viselje.» (106. l.) «Egy rossz kezekben levő nemzet jószelleme volt (188. l.)» «Tragédiája az volt, hogy a sors nem engedett neki időt arra, hogy országmentő gondolatát nemzeti öntudattá kalapálja, tervének életrevalóságáról s hasznosságáról mindenkit meggyőzőn, az új eszméktől irtózók habozását s a bátortalanok bizalmatlanságát lefegyverezze, végül pedig meghódítsa magának a jóhiszemű ellenfeleket is.» (344—345. l.) Már ez a néhány kikapott idézet meggyőző mindenkit arról, hogy Schiller könyve teljesen komolytalan, viszont alkalmas arra, hogy a dolgok mélyére nem nézők számára kialakítson egy felelőtlen legendát, amely a huszadik század egyetlen nagy magyarját Rákosiban találja meg!

Pedig ez a legenda csak színes szappanbuborék, mely magától szét-pukkan, ha nem rózsaszínű szemellenző mögül nézzük Rákosit, ezt a nagymunkásságú, változatos életű és változó értékeket produkált, nem mindennapi tehetségű ujságíró, a harmincmillió magyar délibábjával tespedésre hajlamosító, a nemzetiségi veszedelmet álomképpé mákonyosító Rákosit, az Ady-evő Rákosit, a legitimistából királykeresővé lett öncsinálta diplomata Rákosit. Nagy kár volt legendafabrikálásba fogni, még élénken emlékező kortársak szemeláttára. A legendák születni szoktak, csodálatos és szinte természetfeletti folyamat termi meg őket, de szerény nivójú, ám szerénytelen célzatú mémoireokkal nem lehet legendákat kényszeríteni a józan olvasókra.

Az emlékirat szerzője új hangot próbált meghonosítani az irodalomban. Ügyszólván minden oldalon megbánt valakit, valamit. Tollát epével kevert tintába mártogatja s éretlen csipkelődésektől a súlyosan bántó megállapításokig széles skáláját produkálja a kellemetlenkedésnek. Szinte sport-szerűleg bánt meg mindent és minden-

kit, aki tollára kerül. Kikap tőle a hivatalos és nem hivatalos magyar állam, a nemzet, a különböző hazafias és társadalmi egyesületek, a szegedi Pantheon, az Akadémia, a keresztény kurzus, Eckhardt Tibor, Hatvány Lajos, Kosztolányi, Szabó Dezső, Apponyi, Bethlen István, az ifjabb József Ferenc főherceg, Herczeg Ferenc épúgy, mint bárki vagy bármi más, akiről vagy amiről ebben a könyvben szó kerül. Kellemetlenebb hangú könyv nem igen forgott még a magyar könyvpiacra. Szomorú szenzáció, hogy akadt magyar könyvkiadó, aki vállalni merte azt a felháborodást, melyet ez a könyv minden jóérzésű olvasóból feltétlenül kivált.

A könyv ezek szerint súlyosan indiszkrét, rosszul van megírva; egy ál-legendát akar ránk kényszeríteni és feleslegesen s igaztalanul bánt meg egyeseket és intézményeket. A közönség egyhangú verdikkal fogja elmarasztalni a szerzőt és szerencsétlen szerzeményét.

Mielőtt azonban elválnék ettől a könyvtől, melynek köteles végigolvasása a meg nem érdemelt büntetés-érzetét keltette bennem, le kell szögeznünk a könyv két tanulságát.

Az egyik tanulság, hogy úgy mondjam, elvi: szomorú megállapítása annak, hogy a háború óta elszaporodtak azok a politikai vonatkozású, célzatos beállítású emlékiratok, amelyek a maguk érdekében nem kímélik a még élő embereket és érdekeket sem. Ez a könyv ennek a kárhozatos műfajnak magyar «csúcsteljesítménye»! Hibáit tehát bizonyos meg nem szolgált jóakaratunkkal kortünetnek is tekinthetjük.

A másik tanulság tárgyi, magára Rákosira és Schillerre vonatkozik. Ez a könyv arról győz meg mindenkit, hogy Rákosi a királykeresés egyéni vállalkozásában messze túlment azon a megengedhető határon, ameddig egy felelőtlen ember elmehet. Ezzel pedig

bebizonyította azt, hogy ügybuzgóságában olyan utakra tévedt, ahová nem követhetjük őt. A magyar revízió ügyét sohasem lesz szabad személyi érdekekkel és kombinációkkal összekompromittálva az igazságok eszmei magasságából a kicsinyes reáliák törpe világába lerángatni! Schillerről pedig bebizonyosodott, hogy semmi esetre sem kérhet magának helyet a magyar közéletben, mert az emlékek csalárdul megszépítő világában élve tökéletesen, elvesztette minden kapcsolatát a reális élettel.

Asztalos Miklós.

Dr. Kühár Flóris O. S. B.: A lélek szemével. (Dom-kiadás.)

Mindnyájan tanui s egy kissé részesei is vagyunk a modern ember lelki Pálfordulásának. Néhány évtizede még csak, hogy a tudomány teljességébe öltözött lélek úgy vélte, hogy az okság láncára fűzheti és a természeti törvény rácsai közé zárhatja a mindenséget. Abban bízott, hogy laikus morállal pótolhatja az isteni törvényt s hogy diadalmas akarata előtt minden titok zárja felpattan. A fennhéjázó tudomány, a zabolátlan erkölcs s a mindenható akarat rongyokban szakad le lelkünkéről a megfajtotlan végső kérdések előtt, a felkavart emberi szenvedélyek viharában és az eseményekkel való reménytelen viaskodásunkban.

Ilyen hangulatban ismét alkalmas a modern ember lelke a kinyilatkoztatásnak és a vallás örök igazságainak a befogadására. De megköveteli a szellem magasrendűségét, a meggyőződés biztonságát és az érzelmek költői lendületét attól, aki lelkének eddig közömbös vagy éppenséggel már kiégett pusztájára a magvetés szándékával lép.

Dr. Kühár Flóris a szellem embere. Új, termékeny asszociációkra mozgékony elméje bejárta az emberi kultúra ormait, érzelmei Itália s a magyar Alföld napsugaras ege alatt, a magányosság óráiban tisztultak meg, írásművé-

zetében nyelvünk költői szépségei virágoznak ki és fonódnak fűzerbe. Új gondolatainak szikrázó fényében gyakran rejtett összefüggések világosodnak meg vagy jelentékteleneknek hitt mozzanatok mélyülnek el a lelki átélés és megértés egységében.

A külső kiállításában is izléses könyv a szerző kilenc tanulmányát tartalmazza. Elmékedések ezek, amelyeknek finom elmeéle a skolasztika mestereit idézik emlékezetünkbe. Cicero Tusculumi kérdéseire — a test és lélek viszonyáról, a test-börtön és test-otthon, a vita dulcis és mors amara súlyos problémáira — a kapucinus kolostor barátai, a kamalduli remeték és a fellegvár hatalmas kökeresztje ad választ. A «Mysterium Fontis» az élet eredetének és rendeltetésének titkát oldja meg: a vízsugár azt a magasságot akarja elérni, amelyből fakadt. A Siracusai emlékből a költői szépség fényével ragyog Persephone mítosza: az Élet-Halál küzdelme. A legkitűnőbb a «Két Krisztus-arc» c. tanulmánya. A ravennai S. Vitale falmozaikjának (530) Krisztusa a Dicsőség Királya, az ősi kereszténységnek a hellenizmuson és Arius racionalizmusán győzelmes Messiása, a Glória trónoló, égi Felsége, Krisztus Király földi udvartartásának, a liturgiának eszménye: a megdicsőült Krisztus. A ravennai Krisztus-arc művésze, miközben az Istent hangsúlyozta a képen, egészen elrejtette az embert. A középkor vége, Szent Ferenc Krisztus utánzása (imitatio Christi) és Giotto képei egy másik Krisztus-arcot revelálnak: a szegény, a szenvedő Krisztust. A pusztán szimbólikus keresztet egyre gyakrabban váltja fel a betlehemi jászol és a feszület, a keresztrefeszítés és a születés ábrázolása mind nagyobb realizmussal. De ez a két Krisztus-arc fenséges egységbe olvad: a döbbenetes fölségű király (Rex tremendae majestatis) s az irgalom kútfeje (Fons pietatis) ugyanaz.